

De
kunst
van
het
wankelen
of
het
instabiele
museum

Arnoud Odding

De kunst
van het
wankelen
of
het
instabiele
museum

Arnoud Odding

Opmaat De kunst van het wankelen

Dit boek gaat over de grilligheid van onze tijd en over de bijzondere rol, of misschien zelfs opdracht, die musea juist nu kunnen vervullen. Want als er ooit een bestaansreden was voor musea, dan zeker nu.

Vertrouwenscrisis

We zijn een samenleving die haar vertrouwen is kwijtgeraakt. De problemen zijn immens. Komt het ooit nog goed met het klimaat? Hoe kan de wereld zoveel mensen en zoveel roofofbouw aan? Ook lijkt het dat we steeds meer tegenover elkaar staan dan naast elkaar. Wie hoort er wel bij en wie niet? Een vertrouwenscrisis die wordt uitvergroot door sociale media, nepinformatie en populisme. 'Flood the zone with shit' zegt Steve Bannon. Smoor het gesprek in een lawine van onzin. Kunstmatig intelligente taal- en beeldmodellen helpen daaraan mee. Door de stapeling van systeemschokken zijn we onzeker of we nog wel hoop mogen hebben op een mooie toekomst. Waar mag ik op vertrouwen? Waar kan ik in geloven? Is er hoop in deze wankele wereld?

Universiteiten, media, politiek en musea spelen allemaal een eigen rol in het publieke gesprek, maar ieder op een andere manier. Universiteiten zoeken en ontwikkelen kennis, en toetsen die kennis kritisch. Media brengen nieuws en duiden wat er gebeurt, in het razende tempo van de actualiteit. Politiek is de arena waar belangen botsen en waar besluiten worden genomen: daar moet het scherp, want daar wordt gekozen.

Laat het museum echter de plek zijn waar we even uit de voortdurende confrontatie stappen. Juist in deze diepe crisis van vertrouwen hebben we plekken nodig waar we afstand kunnen nemen. Musea bieden ruimte: ze creëren een omgeving waar het alledaagse in een nieuw verband verschijnt en waarin we even loskomen van de dagelijkse stroom van gebeurtenissen. Want in musea maken we de dingen zichtbaar door ze te isoleren. Een schilderij op een witte museumwand helpt de aandacht te richten maar schept ook afstand, waardoor je het geheel en de samenhang ziet.

Musea willen zich engageren. Ze willen zich richten op datgene wat mensen 'echt' bezighoudt, de grote, actuele, maatschappelijke

vragen. Sommige musea noemen zich zelfs activistisch. Maar er is een verschil tussen engagement en activisme. Activisme spreekt zich uit en kiest een kant. Hebben we echt behoefte aan nog meer meningen? Een museum hoeft geen parlement, arena of talkshow te zijn. Musea behoren tot de weinige plekken waar we nog naast elkaar kunnen staan, spreken, luisteren, twijfelen, elkaar kunnen tegenspreken, zonder dat er meteen iets opgelost hoeft te worden.

De rol van musea in de komende jaren is daarom niet de rol van het activisme, van het je voortdurend uitspreken, maar de rol van de aarzeling; de rol van het waarachtig gesprek; de rol van het elkaar ontmoeten. Geen activistische roep om één juiste richting, maar engagement: samen oefenen om publiek te zijn. Dát is het soort handelen dat noodzakelijk is voor een vrije samenleving. Musea zijn er niet om te verkondigen hoe het zit maar om het denken te stimuleren, hoe het kan. Zo kunnen ze helpen met het vinden van perspectief in een schijnbaar hopeloze tijd. Musea gaan over mogelijkheden en over perspectief. Perspectief is een ander woord voor hoop.

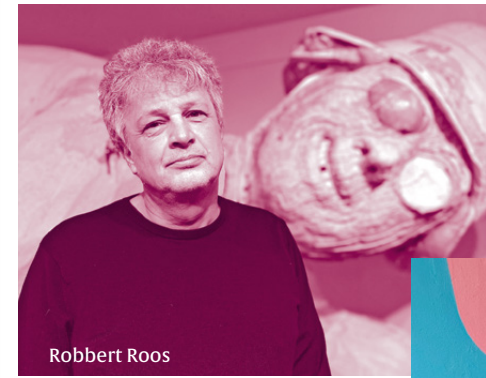
Dat klinkt ambitieus maar het is wel wat we nu nodig hebben. Want we zijn aan het einde van een weg gekomen.

Instabiliteit

Voor ons liggen geen gebaande paden maar ruw terrein: een deel zien we nog niet, een deel moeten we zelf openbreken. De opdracht voor musea in de komende jaren is om mensen te helpen bij het denken over de vormgeving van de toekomst. In een tijd waarin zoveel mensen lijnrecht tegenover elkaar staan, is alleen dat al van enorme waarde.

Instabiliteit betekent dat er geen vaste grond is; dingen kunnen plotseling gaan schuiven. Dat maakt ons nerveus, want we willen houvast. Maar in dit boek stel ik dat ook musea moeten durven instabiel te zijn. Voor het museum kan wankelen een bron van kracht zijn. Want echt engagement in musea biedt ruimte aan twijfel, aarzeling en niet zeker weten. Gun het museum de ruimte om te bewegen. Laten we kijken hoe we de instabiliteit kunnen gebruiken om wegen te banen dwars door al die crises heen.

Is er hoop in deze wankele wereld? Ik denk dat musea, juist in hun aarzeling, precies daar kunnen beginnen: durven niet zeker te weten, durven te wankelen. Instabiliteit als strategisch vertrekpunt.

Robbert Roos

Imara Limon

Jan Hoek

Michael Huijser

Hendrik Driessen

Meta Knol

Tijmen Dokter

Jacqueline Grandjean

Kees de Groot

Edwin van Huis

Manfred Sellink

Emile Schrijver

Saskia Bak

Andreas Blühm

Teus Eenkhoorn

Bertien Minco

Rein Wolfs

Maurice Selek

Chris Julien

Margriet Schavemaker

Paulo Martina

Vera Carasso

Chantal Perlee, Lotte Walrave

Willemijn Schellekens

Marc de Beyer

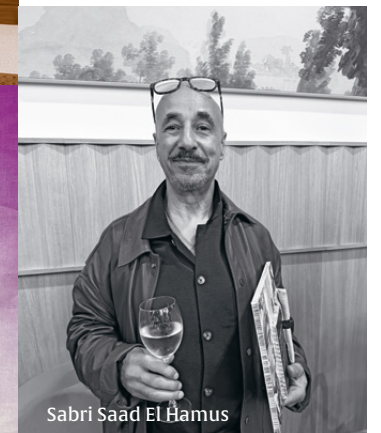
Harry Tupan

Theun Mosk

Terry van Druten

Sabri Saad El Hamus

Dyonna Bennett

Michael Huijser

Maretta Johnson

Kris Callens

Benoît Mater, Karen Jensen, Jody Martens en Hans Thuis

Met dank aan

Op volgorde van de afleveringen van de podcast *De Museoloog*, met vermelding van de instelling waarbij de geïnterviewde betrokken was ten tijde van de opname

- 1 Robbert Roos, *Over het verbreden van de museale horizon*. Kunsthal Kade
- 2 Imara Limon, *'Dat beroep bestaat bijna niet meer'*. Amsterdam Museum
- 3 Michael Huijser, *Curiosity killed the cat!* Nationaal Scheepvaartmuseum
- 4 Tijmen Dokter, *Koorddansen in het Nationaal Militair Museum*. Nationaal Militair Museum
- 5 Jan Hoek, *Crip the Art-World!*
- 6 Meta Knol, *Over de systeemcrises van onze tijd*.
- 7 Hendrik Driessen, *Over kunstenaars die de wereld een setje geven*.
- 8 Kees de Groot, *The Museum of the Future*.
- 9 Saskia Bak, *Over het museum van kunst en samenleving*. Museum Arnhem
- 10 Wrap up. *Het activistische museum*
- 11 Jacqueline Grandjean, *Over de steen in de vijver*. Het Noordbrabants Museum
- 12 Bart Rutten wil de wereld verbeteren. Centraal Museum
- 13 Andreas Blühm, *Over de democratische wortels van het museum*. Groninger Museum
- 14 Manfred Sellink, *Over het belang van twijfel*. Museum voor Schone Kunsten Gent
- 15 Wrap up. *Waarheid is een gevaarlijk argument!*
- 16 Edwin van Huis, *Over de cirkel van het leven*. Biodiversity Center Naturalis
- 17 Teus Eenhoorn, *Een nuchtere tukker met boeddhistische neigingen*. Nederlands Openluchtmuseum
- 18 Margriet Schavemaker, *Over het Amsterdam Museum als start up van bijna 100 jaar*. Amsterdam Museum
- 19 Emile Schrijver, *Over de erkenning van complexiteit*. Joods Cultureel Kwartier
- 20 Bertien Minco, *Vanuit 'Het huis dat alles zag'*. Herinneringscentrum Kamp Westerbork
- 21 Paulo Martina, *'En dat dringt maar niet door in het westen!'* Stedelijke Musea Zutphen
- 22 Chris Julien en Maurice Selek, *Over wat de kunst kan doen voor het klimaat*. Amsterdam Museum
- 23 Vera Carasso, *'Musea zijn voor iedereen!'* Museumvereniging
- 24 Rein Wolfs, *Over het Stedelijk en 'de geheimen van de wereld'*. Stedelijk Museum Amsterdam
- 25 Kris Callens, *Een Vlaming in het Fries Museum*. Fries Museum
- 26 *The making of...*

Sophie van Steenderen, Corien van der Meulen

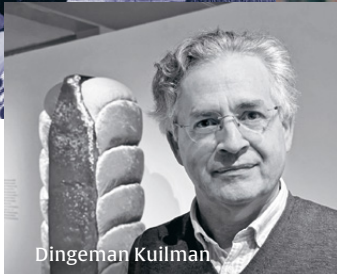
Tanja Elsgeest

Wayne Modest

Dingeman Kuilman

Birgit Donker

Kreukelcollectief

- 27 Maretta Johnson, *The making of de Atlas Van Stolk*. Bibliotheek Rotterdam
- 28.1 en 28.2 Chantal Perlee, Lotte Walrave, *The making of Landhuis Oud Amelisweerd*. Landhuis Oud Amelisweerd
- 29.1 t/m 29/3 Michael Huijser, Dyoñna Bennett, Suze Zijlstra, Mick Groeneveld, Sandra Verdell, *The Making of Schaduwen op de Atlantische Oceaan*. Nationaal Scheepvaartmuseum
- 30.1 t/m 30.3 Marc de Beyer, Terry van Druuten, Theun Mosk, Tjitske Mussche, Sabri Saad el Hamus, Willemijn Schellekens, *The making of Yalla Yalla*. Teylers Museum
- 31.1 t/m 31.3 Ellen ter Hofstede, Annemiek Rens, Rianne Schoonderbeek, Harry Tupan, *The making of Labyrinthia*. Drents Museum
- 32.1 t/m 32.3 Jordy Clemens, Karen Jeneson, Camille Oostwegel, Benoît Mater, Jody Martens, Hans Thuis, *The making of het Romeins Museum*. Romeins Museum
- 33 Dingeman Kuilman, *'Nu is het van ons!'* Stedelijk Museum Breda
- 34 Birgit Donker, *'Van ons allemaal, voor ons allemaal!'* Nederlands Fotomuseum

- 35 Corien van der Meulen, Sophie van Steenderen, *Rustig groeien, groots scoren – hoe Harderwijk museumbezoekers veroverde*. Stadsmuseum Harderwijk
- 36.1 t/m 36.3 Eva Burgering, Kristine Kavelaars, Jacqueline Kool, Eline Pollaert, Bart Rutten, *The making of 'Ik ben gewoon hier'*. Centraal Museum
- 37 Tanja Elstgeest, *Ruimte om te dwalen én te maken*. Museum De Lakenhal
- 38 Wayne Modest, *Rethinking the Museum*. Wereldmuseum

Inhoud

Inleiding

- 17 Het instabiele museum

Deel 1

- 23 De verwondering

- Mouseion 25
- Voor altijd 34
- De verbeelding 39
- Verzamelen 43
- Eclectisch 50
- Cultuurstrijd 55

Deel 2

- 61 De vooruitgang

- Neoliberalisme 63
- Verzelfstandiging 67
- Rendementsdenken 74
- Identiteit 80
- Symbolen 85
- Wij, zij, hier en daar 93

Deel 3

- 101 Perspectief

- Tweedeling 103
- Wanhoop 109
- Hoop 114
- Vooruitwankelen 120

Tot slot

- 129 Publieke ruimtes

Prompts

Prompts

Prompts 1

133 Wie wij zijn

- 1 – Waarover gaat dit museum?
- 2 – Wanneer is succes ook eigen?
- 3 – Spreek je als museum over 'wij'?
- 4 – Is inclusie ook regionaal?
- 5 – Wie is verantwoordelijk voor het verhaal?
- 6 – Wie hoort bij dit huis?
- 7 – Wie is hier de maker?

Prompts 2

145 Hoe we verhalen vertellen

- 8 – Maar hoe vertél je dat verhaal?
- 9 – Kun je woorden een handje helpen?
- 10 – Hoe leg je nieuwe verbanden?
- 11 – Gaat het over de pot of over de mens?
- 12 – Wat blijft als de herinnering verdwijnt?
- 13 – Hoe verbeeld je wat er niet meer is?
- 14 – Hoe het geweest kan zijn?
- 15 – Een gouden eeuw, voor wie dan?

Prompts 3

155 Waar we elkaar ontmoeten

- 16 – Gaat het om kennis of emotie?
- 17 – Hoeveel ongemak kan een museum aan?
- 18 – Wat is nou het probleem?
- 19 – Is de waan van de dag genoeg?
- 20 – Hoort kunst in de kroeg of op zaal?
- 21 – Maar waarom zou je?
- 22 – Maatschappijkritisch?
- 23 – Of zijn we er om even te ontsnappen?
- 24 – Waar is het midden?

Prompts 4

169 Wat we met elkaar willen bouwen

- 25 – Waar begint verwondering?
- 26 – Een snelle en een trage beweging?
- 27 – Mag 'verheffen' nog?
- 28 – Hoeveel ruimte kun je echt geven?
- 29 – What are we waiting for?
- 30 – Leave no traces?

Prompts 5

177 Hoe het systeem mee kan bewegen

- 31 – Moet je een beetje piraat zijn?
- 32 – Is identiteit onze inhoud?
- 33 – Wat blijft als onze waarden verschuiven?
- 34 – Hoe veranderen we mee, zonder onszelf te verliezen?
- 35 – Nog eenmaal: alleen maar nu?

Het museum
als plek waar
we niet alleen kijken,
maar ook vertragen,
reflecteren, denken
en spreken
en waar we
al wankelend
ruimte
maken
voor een
andere
toekomst

Musea golden ooit als rots in de branding: encyclopedische collecties, krakend parket, rust en orde. Maar die tijd is voorbij. Dertig jaar verzelfstandiging, rendementsdenken en politieke grilligheid hebben de sector uitgeleverd aan targets, sponsors en vierkante meters die 'moeten renderen'. Tegelijk staat de wereld in brand: klimaatcrisis, oorlog, polarisatie en kunstmatige intelligentie die de werkelijkheid uit elkaar trekt. Waar kun je nog even uit de loopgraven stappen? Waar mag je twijfelen zonder meteen kamp te moeten kiezen?

De kunst van het wankelen laat zien hoe juist instabiele musea van levensbelang zijn: niet als producten van citymarketing of instrumenten van politiek sentiment, maar als echt publieke ruimtes waar we naast elkaar staan, aarzelen, spreken en weigeren om cynisch te worden.

Dit boek richt zich op musea, maar andere culturele instellingen zullen zich er moeiteloos in herkennen. Gebaseerd op tientallen gesprekken uit zijn podcast *De Museoloog* en vele concrete voorbeelden van experiment en vernieuwing laat Arnoud Odding zien hoe instellingen, al wankelend, kunnen meebouwen aan een eerlijke, hoopvolle toekomst.

Korte 'prompts' in het tweede deel helpen je om het gesprek in je eigen organisatie te voeren. Geen werkboek maar een museaal handboek voor een ontwrichte tijd. Dit is wat je op tafel legt in het MT, in de raad van toezicht of tijdens de heisessie, als je wilt weten of je méér bent dan een onderneming.

De tijd dat we ons konden terugtrekken in comfortabel cynisme is voorbij.